

TEXAS A&M INTERNATIONAL UNIVERSITY
A Member of The Texas A&M University System
Department of Psychology & Communication

Laredo, 01/25/2026

**Recenzja rozprawy doktorskiej
Pawła Chelminiaka**

Irony processing in the native and non-native language in Polish–English bilinguals: Evidence from event-related potentials

Przedstawiona do recenzji rozprawa, licząca 269 strony, rozpoczyna się wprowadzeniem teoretycznym, zawierającym definicje i historię badań nad ironią werbalną. Autor podkreśla tu zależność ironii od takich czynników jak kontekst, postawa mówiącego oraz normy społeczne, identyfikując sprzeczności obecne w dotychczasowych badaniach nad przetwarzaniem ironii, co stanowi motywację dla zaproponowanego projektu badawczego. Następnie Autor przechodzi do sformułowania celów badawczych rozprawy, formułując sześć pytań badawczych. Pytania dotyczą wysiłku poznawczego przetwarzania ironii w porównaniu ze znaczeniem dosłownym, roli walencji leksykalnej (pozytywnej i negatywnej) oraz walencji intencji (pochwała vs. krytyka), a także wpływu języka na przetwarzanie zdań zawierających ironię. Praca stawia sobie ambitny cel pogłębienia wiedzy na temat mechanizmów przetwarzania ironii w języku ojczystym (L1) i nieojczystym (L2) za pomocą badań behawioralnych i elektrofizjologicznych. Cele oraz pytania badawcze sformułowane są przejrzysto i w sposób wyraźnie zakorzeniony w literaturze przedmiotu.

Pierwszy rozdział stanowi przegląd teoretycznych ujęć ironii werbalnej. Autor omawia zarówno klasyczne, jak i współczesne modele rozumienia ironii, w tym model pragmatyczny, teorie

echoiczne oraz interaktywne modele przetwarzania języka. Zamiast faworyzować jedną teorię, Autor pokazuje, że ironia wyłania się jako wynik dynamicznej interakcji między niespójnością semantyczną, postawą mówiącego, znajomością kontekstu oraz istniejącymi normami społecznymi. Z kolei rozdział drugi zawiera przegląd badań behawioralnych nad przetwarzaniem ironii, obejmujących czasy reakcji, poprawność odpowiedzi, oceny subiektywne oraz badania okulograficzne. Autor pokazuje, że sprzeczne wyniki opisane w literaturze często wynikają z przyjętych rozwiązań metodologicznych, takich jak np. utożsamianie ironii z niedosłownością lub skupianie się w analizach wyłącznie na ironii krytycznej. Rozdział ten uzasadnia potrzebę rozróżnienia między walencją leksykalną a walencją intencji. W trzecim rozdziale przedstawione są badania elektrofizjologiczne dotyczące ironii. Autor koncentruje się na komponentach takich jak P200, N400 oraz P600/LPP, które będą badane w dalszych rozdziałach empirycznych. Rozdział ten w przejrzysty sposób odnosi obserwowane efekty elektrofizjologiczne do procesów semantycznych i pragmatycznych, co stanowi podstawę dla zaprezentowanego później badania własnego. Rozdział czwarty rozszerza przegląd badawczy o perspektywę dwujęzyczności. Autor omawia badania nad dwujęzycznością, teorią umysłu, kontrolą wykonawczą oraz pragmatycznym przetwarzaniem znaczenia, a następnie prezentuje analizę badań nad przetwarzaniem ironii w języku drugim. Przegląd ten trafnie wskazuje na luki badawcze, w szczególności niedobór badań ERP dotyczących ironii w kontekście dwujęzycznym.

Podsumowując, lektura części teoretycznej pracy pozwala na sformułowanie kilku istotnych wniosków. Na szczególne uznanie zasługuje solidne i dogłębne przedstawienie omawianych w tej części zagadnień. Autor wykazuje doskonałą orientację zarówno w klasycznych, jak i najnowszych badaniach dotyczących ironii, pragmatyki, badań ERP nad ironią oraz dwujęzyczności. W tym miejscu należy podkreślić, że bibliografia obejmuje ponad 450 pozycji i zawiera zarówno klasyczne prace teoretyczne oraz najnowsze badania empiryczne. Rozróżnienie między walencją leksykalną a walencją intencji należy uznać za istotny wkład teoretyczny świadczący o samodzielności naukowej Autora. Jedynym drobnym brakiem jest pominięcie badań Doroty Jaworskiej dotyczących przetwarzania ironii u dwujęzycznych dzieci, co mogłoby

dodatkowo wzmocnić perspektywę rozwojową. Jest to jednak drobny szczegół, który nie wpływa istotnie na ogólną jakość części teoretycznej pracy.

Przechodząc teraz do części badawczej pracy zawartej w rozdziałach 5–7, rozdział piąty opisuje trzy badania normujące, których celem była weryfikacja bodźców eksperymentalnych. Przeprowadzenie odrębnych badań normujących świadczy o wysokiej rzetelności metodologicznej. Rozdział szósty przedstawia charakterystykę uczestników, opis bodźców, plan badania, procedurę eksperymentu EEG, przygotowanie danych elektrofizjologicznych do dalszych analiz oraz analizy statystyczne. Wyniki behawioralne i elektrofizjologiczne zaprezentowane są w sposób przejrzysty wizualnie i są rzetelnie opisane. Zaprezentowane wyniki wskazują, że zarówno język, jak i walencja (tak leksykalna, jak i walencja intencji) wpływają na neurofizjologię przetwarzania zdań komunikujących ironię. W ostatnim rozdziale Autor prezentuje wyważoną interpretację wyników w odniesieniu do wcześniej opublikowanych badań behawioralnych i elektrofizjologicznych, podkreślając rolę walencji intencji oraz norm społecznych w przetwarzaniu ironii. Szczególnie wartościowe jest odejście od prostego przeciwstawienia ironii i dosłowności na rzecz wielowymiarowego ujęcia przetwarzania znaczenia. Autor omawia też ograniczenia badania oraz wskazuje możliwe kierunki przyszłych badań nad ironią.

Podsumowując empiryczną część rozprawy, badanie zostało zaprojektowane i przeprowadzone z dużą starannością. Opis uczestników, bodźców eksperymentalnych, oraz procedur EEG jest bardzo szczegółowy, analizy danych zostały przeprowadzone poprawnie i rzetelnie, a wyniki, zarówno behawioralne, jak i elektrofizjologiczne, zaprezentowane są w sposób przejrzysty i spójny. Na stronie 167 pojawia się niekonsekwencja stylistyczna polegająca na użyciu czasu przyszłego w opisie wykonanych już analiz behawioralnych. Na stronie 160 Autor informuje, iż każde zdanie docelowe zawierało cztery wyrazy, z których czwarty był przymiotnikiem, a piąty rzeczownikiem: *In each item the target comment consisted of five words. The fourth word was an adjective (target word), and the fifth word was a noun.* Jednakże lektura Tabeli 8 z przykładowymi bodźcami pokazuje, że zdania zawierały cztery wyrazy (np. *Cóż za kiepski zespół. This is amazing news!*).

Przydałoby się również uzasadnienie decyzji o przeprowadzeniu dwóch oddzielnych analiz ANOVA, odrębnych dla ironiczności i dla walencji leksykalnej, zamiast jednego zintegrowanego modelu statystycznego, w którym ujęte byłyby wspólnie zmienne języka, walencji leksykalnej i typu ironii. Wybór ten nie podważa poprawności wyników ani ich interpretacji, ale mogłoby pokazać ciekawe interakcje, które w odrębnych analizach są niemożliwe do zbadania. Czytelnik naturalnie domyśla się, iż decyzja wynika z niewystarczającej mocy statystycznej, ale z drugiej strony Autor decyduje się przytoczyć wyniki trójkierunkowej eksploracyjnej analizy wariancji badającej interakcje walencji intencji, języka i typu ironii. Dlaczego zatem takiej analizy brak dla walencji leksykalnej, języka i typu ironii?

Przechodząc do oceny strony formalnej pracy, rozprawa napisana jest bardzo dobrym, przejrzystym i spójnym językiem, a jej lektura stanowi prawdziwą przyjemność. Tu i ówdzie wkrada się brak przecinków w zdaniach podrzędnych czy błędy typograficzne (np. na stronie 161, *There was [powinno być were] a total of 240 items used per participant*), ale generalnie praca napisana jest niezwykle starannie.

Podsumowując, rozprawa doktorska Pawła Chełminiaka wnosi istotny wkład do badań nad przetwarzaniem ironii, pragmatyką języka i dwujęzycznością. Praca **spełnia z nawiązką wymagania odnośnej ustawy stawiane pracom doktorskim**. Ponadto recenzowana rozprawa wyróżnia się oryginalnością, rzetelnością metodologiczną oraz dojrzałością interpretacyjną, stanowiąc wybitne osiągnięcie naukowe. Dlatego też z pełnym przekonaniem **wnoszę o dopuszczenie Autora, mgr Pawła Chełminiaka, do dalszych etapów przewodu doktorskiego i rekomenduję wyróżnienie rozprawy doktorskiej**.

Anna B. Cieslicka, Ph.D.
Regents Professor
Director, M.S. in Psychology Program
Department of Psychology and Communication
Texas A&M International University
anna.cieslicka@tamui.edu | Tel. (956) 326-2611

5201 University Boulevard, Laredo, TX 78041-1900 956.326.2001